

XIX. Yüzyıldan Günümüze Kadar Filibe'de Türkçe Basın

Turkish Press in the City of Plovdiv from the 19th Century to the Present

Harun BEKİR*

Öz

Filibe (Plovdiv) şehri, geçmişten getirdiği kültürel zenginliği korumaktadır. Bulgaristan'ın ikinci büyük şehri olan bu bölge, önemli bir eğitim ve kültür kenti olarak varlığını sürdürmektedir. Burada birçok Türkçe gazete de yayımlanmaktadır. Bu araştırmanın amacı Filibe'de yayımlanan Türkçe gazete ve dergileri tespit edip Bulgaristan Türk basın tarihi açısından önemini belirlemektir. Betimsel tarama yöntemi kullanarak konuyla ilgili kaynaklar incelenmiş, Filibe şehrinde çıkmış olan gazete ve dergiler tespit edilmeye çalışılmıştır. Amacımıza ulaşmak için de Sofya'daki Aziz Kiril ve Metodiy Millî Kütüphanesi ile Filibe İvan Vazov Halk Kütüphanesi arşivlerindeki birincil kaynaklardan yararlanılmış, gazete ve dergilerin yayın süreleri ile yayın politikası incelenmiştir. Araştırma sonucu Filibe'de 41 süreli yayın belirlenmiştir. Bunların otuz sekizi gazete, üçü dergidir. Tüm bu bilgilere baktığımızda Filibe'nin Türk basın tarihi içerisinde önemli bir yeri olduğu aşikârdır.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan, Filibe, Türkçe basın, gazeteler, dergiler.

Abstract

The city of Plovdiv preserves the cultural richness it brought from the past. This region, which is the second largest city in Bulgaria, continues to exist as an important educational and cultural city. Many Turkish newspapers are also published here. The aim of this research is to determine the Turkish newspapers and magazines published in Plovdiv and to determine their importance in terms of Bulgarian Turkish press history. By using the descriptive scanning method, the sources related to the subject were examined and the newspapers and magazines published in the city of Plovdiv were tried to be determined. To achieve our goal, the primary sources in the archives of Kiril and Methodius National Library and the Plovdiv Ivan Vazov Public Library were used, and the publication times and publication policies of newspapers and magazines were examined. As a result of the research, 41 periodicals were determined in Plovdiv. Thirty-eight of them are newspapers and three are magazines. When we look at all this information, it is obvious that Plovdiv has an important place in the history of the Turkish press.

Keywords: Bulgaria, Plovdiv, Turkish press, newspapers, magazines.

* Dr. Öğr. Üyesi, Filibe Paisiy Hilendarski Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, Filibe/BULGARİSTAN, h_bekir@uni-plovdiv.bg, ORCID: 0000-0002-2340-939X

Giriş

Gazete, en önemli iletişim araçlarından biridir. Haberleşmenin ve iletişimin günümüzdeki kadar gelişmediği ve yaygınlaşmadığı zamanlarda, haberleşmeyi ve iletişimi büyük oranda gazetelerin sağladığı bilinmektedir. Bir iletişim aracı olan gazetenin ulaştığı yerlerdeki kişilerle temas kurabilmesi için gazetenin yayımlandığı dilin biliniyor olması gerekir. Dolayısıyla bir gazetenin etki alanı o gazetenin yayımlandığı dilin etki alanıyla doğru orantılıdır denilebilir. Bu bağlamda Filibe'de basılan Türkçe gazetelerin ulaştığı sınırlar ve etki alanının nereler olduğu ise önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Filibe'de çok sayıda Türkçe gazete çıkarılmış, bu gazeteler haberleşmenin yanında kültür, sanat ve edebiyat faaliyetleriyle de okuyucularına önemli hizmetler vermiştir. Dolayısıyla Bulgaristan Türklerinin kültürel gelişiminde basın da önemli rol oynar (Hasan, 2019, s. 156). Ayrıca gazeteler ve genelde bütün süreli yayımlar eş benzeri olmayan bir kaynak özelliğini taşımakta, yayımlandığı dönemi aydınlatmakta ve birçok bilim dalındaki araştırmalar için o dönemdeki eğilimler hakkında önemli bir kaynak özelliğini taşımaktadır.

Bu araştırmanın amacı Filibe'de yayımlanan Türkçe gazete ve dergileri tespit edip Bulgaristan Türk basın tarihi açısından önemini belirlemektir. Betimsel tarama yöntemi kullanarak konuyla ilgili kaynaklar incelenmiş, Filibe şehrinde çıkmış olan gazete ve dergiler tespit edilmeye çalışılmıştır. Amaca ulaşmak için de ilk önce kütüphane ve arşivlerdeki birincil kaynaklara başvurulmuştur. Bulgaristan Millî Kütüphanesi konuyla ilgili başvurulacak önemli arşive sahip olduğundan dolayı buradaki mevcut kaynaklardan yararlanılmıştır. Sofya'daki Aziz Kiril ve Metodiy Millî Kütüphanesi önemli sayıda Türkçe süreli yayınların koleksiyonlarını ve münferit nüshalarını barındırmaktadır. Burada, Bulgaristan'da yayımlanmış bazı Türkçe gazete ve dergiler yer almaktadır. Bunların kayıtları düzenli tutulmuş ve ayrıca bir kataloğun içinde de yer verilmiştir. Ayrıca araştırmamız esnasında Filibe İvan Vazov Halk Kütüphanesi'nde de Türkçe çıkan 21 farklı gazete ve dergi koleksiyonunun bulunduğunu tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında bazı katalog ve bibliyografyalardan da yararlanılmıştır. Konuyla ilgili önemli bir kaynak 1969 yılında Dimitir İvançev editörlüğündeki "*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*" derlemesidir (İvançev, 1969). Bu derlemenin 3. cildindeki 40-47. sayfaları arasında 1944 yılına kadar Bulgaristan'da yayımlanmış 92 Türkçe süreli yayın hakkında bilgi verilmektedir. Bunlardan 25'i Filibe'de çıkmış ya da bir dönem bu şehirde yayımlanmıştır. Derlemede hakkında bilgi verilen bu yayınlardan önemli bir kısmı Millî Kütüphane arşivinde yer aldığı tespit edilmiştir. Bulgaristanlı araştırmacılardan Evdokiya Emanuilova'nın 1993 yılında Bulgarca olarak yayımlandığı "*Plovdiv'deki Süreli Yayınlar*" adlı kitabı da dikkate değerdir. Kitapta "Yabancı Dildeki Süreli Yayınlar" bölümü bulunmakta, Filibe'de Türkçe olarak yayımlanan 19 gazete hakkında bilgi verilmektedir (Emanuilova, 1993, s. 125-135). Ancak Filibe'de çıkmış

olan bazı gazete ve dergiler hakkında dolaylı yollardan bilgi elde edilmiştir. Örneğin Filibe’de çıkan *Hilâl* gazetesi hakkındaki bilgileri, 10.04.1884 tarihli *Tırnovska Konstitutsiya* gazetesinin 2. sayısında çıkan bir haberden öğrenilmiştir. 1 Ekim 1896 tarihli *Dunavski İzvestiya* gazetesinin 5. sayısında Filibe’de *Resimli Emniyet* gazetesinin çıkmaya başlamış olduğu haberi bulunmaktadır. 9 Kasım 1905 tarihli *Veçerna Pošta* gazetesinin 1523. sayısında Filibe’de *Şarkî Rumeli* gazetesinin çıkarılacağı haberi bulunmaktadır. Filibe’de çıkarılmış süreli yayınların tespiti ve değerlendirilmesi için, ulaşılabilen ölçüde, Bulgaristan Türkçe basınıyla ilgili yapılan çalışmaları da gözden geçirip elde edilen verilerle karşılaştırma yapılmıştır. Araştırmanın bir bölümü de söz konusu bu çalışmalara ayrılmıştır. Bulgaristan Türk basın tarihi üzerine bir bibliyografya denemesi niteliğindeki bölüm, bu özelliğiyle de önem arz etmektedir.

Bulgaristan Türkçe Basınıyla İlgili Yapılan Çalışmalar

Bulgaristan’da Türkçe süreli basının kökenleri Osmanlı dönemine kadar uzanır. Bir zamanlar Tuna boyu Türklerinin kültür merkezi olan Rusçuk kentinde vali Midhat Paşa, 1865’te bir vilayet basımevi kurmuştur. “Tuna” adında ilk Türkçe (iki sayfası Bulgarca) gazete burada haftada iki kez olmak üzere çıkmaya başlamış ve 1877 harbine kadar aralıksız yayımlanmıştır. Böylece Bulgaristan topraklarında canlı ve hareketli bir Türkçe süreli basın oluşmuştur. Bulgaristan topraklarında Osmanlı döneminden itibaren onlarca dergi ve gazete yayımlanmış, Türk dili ve kültürünün yaşatılması konusunda önemli bir rol üstlenmiştir (Hasan, 2019, s. 260).

Bulgaristan’daki Türkçe basın konusunda çeşitli zamanlarda yayımlanmış araştırmalar mevcuttur. Bunlardan önemli bir kısmı 1945 yılına kadar olan dönemi incelemektedir. Bundan sonraki dönem için birkaç örnekle yetinenler de vardır. Bulgaristan’da Türkçe olarak yayımlanan gazete ve dergilerle ilgili bilgiler, kütüphanelerdeki dergi ve gazete koleksiyonlarında, bu konuda yayımlanmış monografilerde veya yayımlanmamış tezlerde, Bulgaristan’daki Türk kültürüyle ilgili eserlerin bazı bölümlerinde ve genellikle bilimsel dergilerde çıkmış makalelerde bulunmaktadır.

Sofya’daki Aziz Kiril ve Metodiy Millî Kütüphanesi arşivinde yer alan Türkçe süreli yayınlar hakkında Bulgar araştırmacı Stoyan Şivarov’un 2008 yılında yayımladığı bir makale, araştırma konumuzla ilgili önemli bilgiler vermektedir. Balkan Ülkeleri Kütüphaneler Arası Bilgi-Belge Yönetimi Sempozyumu Bildirileri kitabında yer alan “Bulgaristan’da 1878-1944 Yılları Arası Osmanlıca Süreli Yayınlar” başlıklı makale, kütüphanedeki 51 farklı gazete ve derginin varlığından söz etmektedir. Bu süreli yayınlardan 14’ü Filibe’de çıkmıştır. Ayrıca araştırma esnasında Filibe İvan Vazov Halk Kütüphanesi’nde de Türkçe çıkan 21 farklı gazete ve dergi koleksiyonunun bulunduğunu tespit edilmiştir. Bulgaristanlı araştırmacılardan Evdokiya Emanuilova’nın 1993 yılında Bulgarca olarak

yayımlandığı “*Plovdiv'deki Süreli Yayınlar*” adlı kitabı da dikkate değerdir. Kitapta “Yabancı Dildeki Süreli Yayınlar” bölümü bulunmakta, Filibe'de Türkçe olarak yayımlanan 19 gazete hakkında bilgi verilmektedir (s. 125-135). Konuyla ilgili Bulgaristanlı araştırmacılardan İbrahim Yalimov'un 1998 yılında yayımladığı “Bulgaristan'da Türkçe Süreli Yayınlar (1878-1997)” ve yine aynı yıl Mihail İvanov'la İ. Yalimov'un ortak çalışması olan “Bulgaristan'da Türk Toplumunu ve Süreli Yayınları (1878-1997)” başlıklı makaleleri önemli değerlendirmelerdir. İ. Yalimov (2002), “Bulgaristan'da Türk Toplumunu Tarihi” adlı kitabında da Bulgaristan'daki Türkçe basın tarihini farklı dönemlere göre değerlendirmiştir.

Türkiyeli araştırmacılardan Adem Ruhi Karagöz'ün 1945 yılında yayınladığı “Bulgaristan Türk Basını (1879-1945)” adlı kitabı, bu alandaki çalışmaların ilkleri ve öncüleri arasında gösterilebilir. 66 sayfalık bu küçük kitap dönemine göre kısa, fakat önemli bilgiler vermektedir. Ancak pek çok gazete ve dergiye ulaşamadığı görülmektedir. Ayrıca İsmail Hakkı Tevfik Okday'ın da “Bulgaristan Türk Basını” başlıklı bir kitabı bulunmaktadır. 1980 yılında yayımlanmış olan bu kitaba ulaşma fırsatımız olmamıştır.

Bulgaristan'daki Türkler veya Türk kültürüyle ilgili eserlerin bazı bölümlerinde de Türkçe süreli yayınlar hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır. Bunların arasında Osman Keskiöğlü'nün (1985) “Bulgaristan'da Türkler” kitabı gösterilebilir. Kitabın 149-163. sayfaları arasında Bulgaristan'da çıkan 104 Türkçe gazete ve dergi hakkında bilgi verilmiş, 24'ünün Filibe şehrinde yayımlandığı bildirilmiştir. Ancak Keskiöğlü'nün verdiği dipnottan, bu bölümde Adem Ruhi Karagöz'ün “Bulgaristan Türk Basını” adlı eserinden faydalandığı anlaşılmaktadır.

Bulgaristan'daki süreli yayınlar hakkında bilgi veren bir diğer eser de Bilal Şimşir'in 1986 yılında yayımlanmış olduğu “Bulgaristan Türkleri” adlı eseridir. Şimşir, kitabının bir bölümünü (s. 307-314) basın hayatına ayırmış, 130 gazete ve dergiye yer vermiştir. Bunların arasından 28'inin Filibe'de yayımlandığı bilgisini vermiştir. Ancak yazar, gazetenin adını, çıktığı yeri ve yılı belirtmekle yetinmiştir.

Mehmet Türker Acaroğlu'nun 1990 yılında yayımlanan “Bulgaristan'da Türk Gazeteciliği (1865-1985)” adlı kitabı dikkate değer bir eser olup konuyla ilgili başvurulabilecek önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Yazar, araştırdığı dönemde 170'in üzerinde Türkçe gazete ve derginin çıktığını bildirmekte, bu süreli yayınlar hakkında da önemli bilgiler vermektedir.

Hüseyin Memişoğlu'nun 1995 yılında yayımlanan “Bulgaristan'da Türk Kültürü” adlı kitabında da “Bulgaristan'da Türk Basını” bölümü (s. 148-167) bulunmaktadır. Yazar, 1880-1985 yılları arasında 177 Türkçe süreli yayın hakkında bilgi vermekte, bunlardan 42'sinin Filibe'de yayımlanmış olduğunu bildirmektedir. Ancak, bazı gazeteler, farklı dönemlerde aynı adla yayımlandığı halde, ayrı gazetelermiş gibi listeye konulmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi'nin 8. cildini Bulgaristan Türk Edebiyatına ayırmıştır. Hayriye Süleymanoğlu Yenisoay tarafından hazırlanıp 1997 yılında yayımlanan bu çalışmanın giriş kısmında "Bulgaristan'da Türkçe Basın ve Yayın" bölümü de bulunmaktadır (s. 30-34). Bu bölümde Türkçe süreli yayınlar hakkında genel bir bakış yer almakta, bazı gazete ve dergiler için de bilgi verilmektedir. Ayrıca Yenisoay'un "Bulgaristan'da Türkçe Basın" başlıklı bir makalesi de *Kırcaali Haber* gazetesinde yayımlanmıştır².

Konuyla ilgili Altan Deliorman'ın "Bulgaristan'da Türkçe Basın (1865-2009)" adlı kitabı 2010 yılında yayımlanmış önemli bir eserdir. Kitapta 188 gazete ve derginin listesi, yayına giriş tarihine göre kronolojik olarak düzenlenmiş, kitabın sonunda da alfabetik olarak verilmiştir. Eserde Türkçe yayınlar hakkında bilgi verilmekle yetinilmemiş, bu yayınları çıkaran bazı kişilerin özgeçmişleri ilave edilmiş, gazetelerden seçilmiş önemli yazılara da yer verilmiştir. Ancak A. Deliorman'ın *İttihad-ı İslâm* gazetesinin Filibe'de yayımlandığına dair iddiası fikrimizce yanlış bir tespittir. Yazar, bu gazete hakkında "Menâfi-i İslâmiye'ye ve Osmaniyeye hizmet eder" haftalık siyasî gazete bilgisini vermekte, 1908-1909 yıllarında Filibe'de yayımlanmış olduğunu iddia etmekte, sahibi Filibeli Ahmet Hilmi, müdürü Mehmet Nuri olduğunu ve 16 sayı çıktıktan sonra kapandığını bildirmektedir (Deliorman, 2010, s. 71). Bulgaristan'daki Türkçe süreli yayınlarla ilgili elimizdeki diğer kaynaklarda böyle bir gazetenin Bulgaristan'da yayımlanmış olduğu bilgisine rastlanmamıştır. Aslında Filibeli Ahmet Hilmi gerçekten de böyle bir gazete yayımlamış, fakat bu gazete Filibe'de değil, İstanbul'da çıkmıştır. Ahmed Hilmi, Hicri 1279 (1862/1863) yılının ortalarında Filibe'de doğduğundan dolayı "Filibeli" lakabıyla, babası Şehbender (Konsolos) Süleyman Bey olduğundan dolayı da "Şehbenderzâde" lakabıyla anılmaktadır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşından sonra önce Edirne'ye, daha sonra da İstanbul'a yerleşmiştir (Ekici, 1997, s. 21-52). A. Uçman (2010, s. 424) ve A. Koçak (2012, s. 254) Ahmed Hilmi'nin *İttihâd-ı İslâm* adıyla 1908 yılında İstanbul'da haftalık siyasî bir gazete yayımladığı bildirilmektedir.

Bulgaristan Türk basın tarihiyle ilgili önemli bir eser de İsmail Cambazov'un 2011 yılında yayımlanmış "Bulgaristan Türk Basını Tarihinde Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi" kitabıdır. Eser, belli bir gazeteyi konu almış olsa da, kitapta Bulgaristan'daki Türk yayıncılığı ve basınına yönelik çok önemli bilgiler de bulunmaktadır.

Filibeli'de Türkçe olarak yayımlanan bazı gazete ve dergiler tez konusu bile olmuştur. Bunların arasında Ramazan Aydın'ın (2009) "Hilâl Gazetesine Göre Şarkî Rumeli Türkleri", Ömer Kılıç'ın (2010) "Şarkî Rumeli Türklerinin Sesi: Hilâl Gazetesi", Cahit Tanı'nın (2011) "Şarkî Rumeli Türklerinin Sesi Emniyet Gazetesi", Uğur

² https://www.kircaalihaber.com/?pid=8&id_aktualno=296 (Erişim Tarihi: 28.08.2020)

Yılmaz'ın (2013) "Balkan Gazetesi (1906)", Taha Kemal Şile'nin (2019) "Balkan Gazetesi'ne Göre Bulgaristan'da Sosyal ve Siyasi Gelişmeler (1906-1908)" konulu tezlerini gösterebiliriz. Bu araştırmacılar tek gazeteyi konu almış olsalar da tezlerinde Filibe'de yayımlanmış olan diğer süreli yayınlar hakkında da bilgi vermişlerdir.

Araştırma esnasında Filibe'de yayımlanan Türkçe süreli yayınların çoğunun İstanbul'a da gönderilip dağıtıldığını tespit edilmiştir. Bu gazete ve dergiler Türkiye'deki çeşitli kütüphane ve arşivlerde muhafaza edilmiş, Türkiyeli araştırmacılar da inceleme yapıp değerlendirme fırsatını vermiştir. Dolayısıyla Filibe'de yayımlanan birçok süreli yayın araştırma konusu olmuş, bilimsel dergilerde makale olarak yayımlanmıştır. Bu çalışmalar arasında Sezgin Topal'ın (2013) "Filibe Türklerinin Sesi Hamiyet Gazetesi", Cahit Tanış'ın (2016) "Şarkî Rumeli Türklerinin Sesi: Emniyet Gazetesi (1896-1897)", Levent Düzcü'nün (2018) "Balkan Gazetesinin Yazar ve Okur Köşesinden Bulgaristan Türklerinin Sorunları (1906-1908)", Mustafa Kemal Sincer'in (2020) "Bulgaristan'da Yılmaz Bir Jön Türk: Ethem Ruhi Balkan ve Balkan Gazetesi (1907-1908)" makalelerini göstermek mümkündür.

Bütün bu araştırmaları değerlendirdiğimizde, çalışmaların Bulgaristan'daki Türkçe basın konusunda birer genel inceleme olduğu ya da Filibe'de yayımlanmış belli bir süreli yayın organına yönelik olduğu göze çarpmaktadır. Araştırmamızda ise farklı dönemlerde sadece bu şehirde çıkarılmış süreli yayınlara odaklanılmıştır. Çünkü Filibe'deki Türkçe basın, Bulgaristan Türkçe basın tarihinde önemli bir yer almaktadır. Böylece şehrin konumu, şehirdeki sosyal şartlar ve siyasi gelişmeler basını nasıl etkilediğini ortaya koyacak, dönemin şartları içinde gelişmeleri gösterecektir.

Filibe'deki Türkçe Süreli Yayınlar

Bulgaristan'daki Türkçe basın, Türk basın tarihinin önemli bir bölümünü teşkil etmektedir. Zira Türkiye'nin dışındaki Türk topluluklarının hiçbirinde bu yoğunlukta gazete ve dergi yayımlanmamıştır. Ayrıca Bulgaristan'da Türkçenin bir azınlık dili olarak varlığını korumasında Türkçe yayın faaliyetlerinin kuşkusuz önemi büyüktür (Hasan, 2016, s. 673). Bu basının ayrıca karakteristik özellikleri, inişleri ve çıkışları, eğilimleri de ilgi çekicidir. Bulgaristan'daki Türkçe basın tarihinde en çok gazete ve dergi çıkarılan yer Filibe şehri olmuştur (Yenisoy, 1997, s. 30).

Araştırmamızda betimsel tarama yöntemini kullanarak konuyla ilgili ulaşabilen kaynaklar incelenmiş ve Filibe şehrinde çıkmış olan gazete ve dergiler tespit edilmeye çalışılmıştır. Aşağıda sunulan gazete ve dergilerin listesi, yayına giriş tarihlerine göre kronolojik olarak verilmiştir. Yayınların, kendi dönemlerinin şartları içinde değerlendirilmesi bakımından kronolojik olarak düzenlenmesi uygun görülmüştür. Listeyi oluştururken Sofya'daki Aziz Kiril ve Metodiy Millî Kütüphanesi

ile Filibe İvan Vazov Halk Kütüphanesi arşivlerdeki birincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Ancak Filibe’de çıkmış olan bazı gazete ve dergiler hakkındaki bilgileri dolaylı yollardan, yani Bulgar basınında çıkar haberlerden elde edilmiştir. Filibe’de çıkarılmış süreli yayınların tespiti ve değerlendirilmesi için, ulaşabildiğimiz ölçüde, Bulgaristan Türkçe basınıyla ilgili yapılan çalışmaları da gözden geçirip elde ettiğimiz verilerle karşılaştırılmıştır.

Hayriye Süleymanoğlu Yeniso’y’a göre burada ilk yayımlanan gazete *Bedrekâ-i Selâmet* olup 1895 yılında Hilmi Bey tarafından çıkarılmıştır (Yeniso, 1997, s. 30). A. Deliorman ise Filibe’de ilk çıkarılan Türkçe gazetenin *Şark Yıldızı* olduğunu ve 1883 yılında yayımlanmaya başlayıp 1885’te faaliyetlerine son verdiğini belirtmiş, fakat herhangi bir kaynak bilgisi vermemiştir (Deliorman, 2010, s. 38). B. Şimşir (1986) ve H. Memişoğlu (1995) ise böyle bir gazetenin varlığından hiç bahsetmemektedir. Aslında ilk çıkış tarihi kesin olarak tespit edilmiş *Hilâl* gazetesini gösterebiliriz. A. Deliorman bu gazetenin ilk çıkış tarihini 13 Kasım 1884 göstermiş olsa da, R. Aydın (2009, s. 5) ve Ö. Kılıç (2010, s. 15) gazetenin ilk sayısına ulaşmış ve 16 Aralık 1883 tarihini kesin olarak tespit etmişlerdir. Ayrıca R. Aydın (2009, s. 163-165) araştırmasının Ekler bölümünde *Hilâl* gazetesinin ilk sayısının taranmış kopyasını vermiştir. Gazetenin ilk sayfasında yer alan bir yazıda Şarkî Rumeli’de neden bir gazete çıkarılması gerektiği açıklanmış ve o tarihe kadar Osmanlı dilinde başka bir gazete çıkmadığından bahsedilmiştir.

Hilâl: Türkçe olarak haftada bir gün (Pazar) yayımlanan Osmanlı siyasî gazetesidir. İlk sayısı 16 Aralık 1883 tarihinde Filibe’de yayımlanan *Hilâl*’in sahibi Ahmet Pehlivanoglu, yazarları ise Ahmet Faik Şaban ve Ağazade Mehmet Ağa’dır. Büyük boy dört sayfası olan bu gazetenin satış fiyatı 2 kuruştur. 1 Şubat 1889’da kapatılmıştır. Şarkî Rumeli Vilayeti’nin 1878’de teşekkülünden, 1885’te Bulgaristan Prensiği tarafından ilhak edilmesine kadar geçen dönemde vilayetin ilk ve tek Türkçe gazetesi *Hilâl*’dir. *Hilâl* gazetesi halkın anlayacağı bir dilde Türkçe kullanır, ağıdalı ve ağır dilden kaçınır.

Kozmopolit: “Tarım, ticaret ve endüstri” gazetesi olarak 30 Ocak – 6 Şubat 1883 tarihleri arasında Filibe’de ancak iki sayısı yayımlanmış olduğu tespit edilmiştir. H. Memişoğlu (1995) ve A. Deliorman (2010) böyle bir gazete hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir.

Nadas: Samokovlu Haşim Bey tarafından Filibe’de çıkarılan haftalık siyasî Türkçe gazetedir. İlk sayısı 1 Mayıs 1898’de yayımlanmış, 8 Haziran 1898’de kapatılmıştır. Bu süre içinde ancak dört sayı çıkabilmiştir. H. Memişoğlu (1995, s. 153) ise bu gazetenin 1898-1891 yılları arasında yayımlandığını bildirmektedir.

Gayret: Haftada bir kere, Cuma günleri Filibe’de yayımlanan siyasî bir gazetedir. Gazete 13 Mart 1895 – 25 Aralık 1897 tarihleri arasında çıkarılmıştır. H. Memişoğlu (1995, s. 153) da bu gazetenin 1895-1897 yılları arasında yayımlandığını

bildirmektedir. Ancak “*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*” derlemesinde (s.42) verilen bilgiye göre gazete 1895-1903 yılları arasında Çarşamba günleri yayımlanmıştır. Bu gazetenin 1898 yılından itibaren çıkmış sayıları Filibe İvan Vazov Halk Kütüphanesi’nde de bulunmaktadır. İmtiyaz sahibi İbrahimoglu Ali Rıza (Rıza İbrahimov), sorumlu müdürleri sırasıyla Dr. Yanolov, Dospatlı Ahmet Salih, Tirnovalı Osman Nuri ve Selanikli Hilmi Efendi’dir. Osman Nuri, II. Abdülhamid döneminde takip edilen ve hapis cezası verilen bir gazetecidir. Osman Nuri’nin yanı sıra gazetenin diğer yazarları arasında, ileride *Muvazene* gazetesini çıkaracak olan Ali Fehmi, Ubeydullah Efendi, Mehmet Akif (Ersoy) ve Asaf (Borsacı) da bulunmaktadır. *Gayret* gazetesi, II. Abdülhamid’e muhalif bir yayın politikası takip etmektedir. Bulgar Hükûmeti, Osmanlı Devleti’nin girişimi üzerine *Gayret*’i kapatınca bu defa *Hamiyet* adıyla yayınına sürdürmüştür. Sonraları gizli basılarak İstanbul’a gönderilmiş, İkinci Meşrutiyet’in ilânından sonra bu defa İstanbul’da bir süre yayımlanmıştır (Deliorman, 2010, s. 42-43). Büyük boy dört sayfa olarak Filibe’deki Ev. Dukov Matbaası’nda basılan *Gayret* gazetesi, Bulgaristan’da 325 sayı yayımlandıktan sonra İstanbul’da çıkmaya devam etmiştir. Gazetenin imtiyaz sahibi Ali Rıza Filibe müftüsünün oğludur. İstanbul’a göç edince medrese öğrenimi görmüş ve İstanbul Şehremanetinde (Belediyesinde) memur olmuştur. Buradan Şarkî Rumeli Vilâyeti’nde Filibe Cinayet Mahkemesi reisliğine tayin edilmiştir. Daha sonra Tatarpazarcığı hâkimliğine getirilmiştir. Şarkî Rumeli Bulgaristan’a kalınca Filibe’deki Çiftliğine çekilmiştir. Filibe’de bulunduğu zaman çıkardığı *Gayret* ve *Hamiyet* gazeteleri Sultan II. Abdülhamid lehine yayın yapınca Osmanlı devletine davet edilip yüksek devlet görevlerine tayin edilmiştir. Meşrutiyetin ilânı üzerine *Gayret* gazetesini İstanbul’da yeniden yayımlamıştır. 1909’da yapılan seçimlerde İttihat ve Terakki adayı olarak Afyon’dan milletvekili seçilip Osmanlı Meclisi’ne girmiştir (Deliorman, 2010, s. 44).

Bedreka-i Selâmet: 15 Ocak 1896 tarihinden itibaren Filibe’de yayın hayatına başlamıştır. Gazete kendisini “Menâfi-i devlet ve millete hâdim siyasî, ilmî İslam ceridesi” olarak tanımlamaktadır. Gazetenin sahibi ve başyazarı Hilmi Bey, sorumlu müdürü önce D. Kolarov, daha sonra da Kısırov’dur. Edinstvo Matbaası’nda dört büyük sayfa halinde basılan gazete haftada bir, Cuma günleri yayımlanmaktadır. Gazetenin birinci sayısı çıktıktan sonra arada bir sekte olmuş, 17 Ocak’tan 21 Şubat’a kadar yayımlanmamıştır. Bu arada sorumlu müdür değişikliği olmuş, ikinci sayıda bir “özür” yayımlanmıştır. Baskı sayısı 1500 olan gazetenin son sayısı 30 Eylül 1896 tarihinde yayımlanmış, sekiz aylık bir süre içerisinde ancak 16 sayısı çıkmıştır. H. Memişoğlu (1995, s. 153) ise bu gazetenin 1897 yılına kadar yayımlanmış olduğunu bildirmektedir.

Muvazene: A. Deliorman’a (2010, s. 45) göre, 20 Ağustos 1896 tarihinde, H. Memişoğlu (1995, s. 155), E. Emanuilova (1993, s. 131) ve “*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*” derlemesine göre ise 1897 yılında Filibe’de yayımlanmaya

başlayan *Muvazene* gazetesi, Filibe doğumlu Ali Fehmi Bey tarafından çıkarılmaktadır. Zengin ve soylu bir aileye mensup olan Ali Fehmi Bey, Filibe Rüştiyesi, Mülkiye Mektebi idadi ve yüksek kısımları (1889) mezunudur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşından sonra ailesiyle İstanbul'a göç etmiş ve kısa bir süre İstanbul'da kalmışlardır. 1879 yılında Berlin Antlaşması ardından Şarkî Rumeli adında bir özerk vilayetin kurulmasıyla tekrar Filibe'ye dönmüştür³. Aslında Abdülhamid'e karşı halkın tepki ve isyanı, Emniyet güçlerinin kendisini takip etmeleri onu tedirgin etmiş ve memuriyet hayatına son vererek Filibe'ye dönmüştür. Burada *Muvazene* başlığı altında bir gazete çıkarmaya başlamıştır. Rıza Tevfik, Ali Kemal, Kemal Rufai, Mazhar Osman, Talat Paşa, Faik Kaltakkıran gibi ünlü adları gazetenin etrafına toplamayı başarmıştır. Daha önce *Mizan* gazetesini de çıkardığı için "Mizancı" diye anılan Murat Bey'e karşı özel bir saygısı vardır. Fehmi Bey, aslında, Ali Rıza Bey'in Filibe'de çıkarmaya başladığı *Gayret* gazetesinde gazeteciliğe başlamış, fakat önceleri gazeteye bağlı bir tutum sergilerken Ali Bey'in "Paşalık" ile ödüllendirilmesi sonucunda tutum değiştirmesi sonucu oradan ayrılmış ve 20 Ağustos 1896 tarihinde *Muvazene*'yi çıkarmaya başlamıştır. Büyük boy olarak Tırgovska Matbaası'nda basılan *Muvazene* gazetesi, Bulgaristan Türklerinin sosyal ve kültürel hayatında önemli rol oynamıştır. Ali Fehmi Bey de Türklerin yoğun olduğu Şumnu (Şumen), Varna, Rusçuk (Ruse), Razgrad, Eskicuma (Tırgovişte) şehirlerinde siyasi faaliyetlere katılmış, Şumnu şehrinde toplanan Bulgaristan Muallimin-i İslamiye Cemiyetinin Birinci Kongresinde ve bu örgütün daha sonra Türk Muallimler Birliği adını almasında önemli rol oynamıştır⁴. *Muvazene* gazetesi 1904'te kısa bir süre için Razgrad ve Varna'da yayımlandıktan sonra tekrar Filibe'ye dönmüştür. 377 sayı yayımlanan bu gazete 27 Mart 1905'te kapatılınca onun yerine, Ali Fehmi Bey'in kardeşi Mehmet Sabri tarafından, sorumlu müdürü Yunus Raşit olmak üzere *Ahali* adıyla bir gazete çıkarmaya başlamışlardır (Deliorman, 2010, s. 46). Ali Fehmi Bey'in II. Abdülhamid aleyhindeki şiddetli yazıları sebebiyle Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan Komiseri Necip Melhame Paşa Bulgar Hükûmeti nezdinde girişimlerde bulunmuş, bunun üzerine Ali Fehmi Bey Bulgaristan'dan sınır dışı edilmiştir. *Muvazene* gazetesinin hiçbir matbaada basılmaması için de emir verilmiştir (Deliorman, 2010, s. 46).

Emniyet: *Emniyet* gazetesi 18 Mayıs 1896'da yayın hayatına başlamış ve tam 11 yıl 17 gün yayımlanarak bu yönüyle Filibe'de en uzun süre yayımlanan Türkçe gazete olma özelliğini taşımaktadır. Buna rağmen "*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*" derlemesinde Bulgaristan'da yayımlanan gazeteler arasında *Emniyet* gazetesine yer verilmemiştir. Gazete, beş günde bir çıkan ve dört sayfadan oluşan siyasî bir yayındır. Bu durum *Emniyet* yazısının hemen altında şu şekilde ifade

³ Ali Fehmi Bey Biyografisi <https://www.biyografya.com/biyografi/2077> (Erişim Tarihi: 20.08.2020)

⁴ Ali Fehmi Bey Biyografisi <https://www.biyografya.com/biyografi/2077> (Erişim Tarihi: 20.08.2020)

edilmiştir: “*Menâfi’-i İslamiye’yi muhafaza maksadıyla her beş günde bir defa neşr olunur siyasî şark ceridesidir*”. İmtiyaz sahibi Emin Tefvik Bey, başyazarı Selânikli Hilmi’dir. Gazete, büyük boy dört sayfa üzerinden dört sütun olarak Saglasiye Matbaası’nda basılmıştır. Satış fiyatı Filibe’de 20 santim, İstanbul’da 1 kuruş, yıllık abone için 6 mecdiye olarak belirlenmiştir. Gazetenin dili Türkçedir. Ancak bazı makalelerde dilinin biraz ağırlaştığı görülmüştür. *Emniyet*, siyasî bir gazete olması nedeniyle birinci ve ikinci sayfalarında genellikle siyasî haberler yer alırken üçüncü sayfada edebî konular işlenmiştir. Dördüncü yani en son sayfasında ise tekrardan iç ve dış haberlere yer verilmiştir. Sayfanın sonunda da uyarılar ve ilanlar yer almaktadır. Ayrıca dördüncü sayfanın sonunda genelde imtiyaz sahibinin ismi Emin Tefvik yazmaktadır. Fakat gazetenin tirajı ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. A. Deliorman’a göre *Emniyet* gazetesinin sahibi Emin Tefvik ile Selânikli Hilmi Efendi arasında anlaşmazlık çıkmış, bu durum da Hilmi Efendi’nin gazeteden uzaklaştırılmasına sebep olmuştur. Ancak bir süre sonra Selânikli Hilmi ile Emin Tefvik barışmışlar ve *Emniyet*’i yeniden birlikte yayımlamaya başlamışlardır (Deliorman, 2010, s. 50). Selânikli Hilmi Efendi 1897 sonlarına doğru *Emniyet*’ten tekrar ayrılarak *Hamiyet* gazetesini çıkarmaya başlamıştır. *Emniyet* ise 15 Ocak 1908’e kadar yayınına devam etmiştir.

Emniyet gazetesi, Osmanlı hukukunu ve İslâm çıkarlarını savunan gazeteler arasında yer almıştır. Meşrutiyetten önce Bulgaristan’da çıkan Türkçe gazetelerin çoğu II. Abdülhamid rejiminin aleyhindedir. Birkaç tanesi de Osmanlı Devleti’nin desteğiyle yayımlanmaktadır. *Emniyet*, bu gazeteler arasında tarafsız yayınıyla dikkat çekmektedir. *Emniyet*, hemen hemen her sayısında yerel haber ve bilgilerden daha çok diğer gazetelerin ulusal/uluslararası haberlerinden alıntılar yaparak özgün bir yayın politikası gütmeye çalışmıştır. Siyasî haberler genellikle o dönemin aktüel konuları arasında yer alan Girit isyanı, Ermeni sorunu, Mısır meselesi ile ilgili olup bunun yanında Avrupa’daki ittifaklar ve Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti ile olan ilişkileri üzerinedir.

Şems: 25 Kasım 1896’da Filibe’de yayımlanmaya başlayan *Şems* “siyasî ve edebî, musavver” gazetedir. Haftada iki kere yayımlanan gazete dört sütun üzerine dört sayfadan oluşmaktadır. Sahibi Hacı Hafız Ahmet, başyazarı ve idare müdürü Seyyid Hüseyin Nazif’tir. Satış fiyatı Filibe’de 20 santim, İstanbul’da 1 kuruştur. Gazete 31 Aralık 1907’ye kadar, 11 yıldan fazla yayın hayatında kalmış olmasına rağmen “*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*” derlemesinde Bulgaristan’da yayımlanan gazeteler arasında yer almamaktadır.

Sada: Bu gazete ilk önce Paris’te Ubeydullah Efendi tarafından çıkarılmıştır. Bu zat Bulgaristan’a geldiğinde *Gayret* gazetesinde başyazarlık yapmış, gazetenin sahibi Ali Rıza Paşa’nın bu gazeteyi kapatıp İstanbul’a gitmesinden sonra *Sada* gazetesini çıkarmaya başlamıştır (Deliorman, 2010, s. 52). 1 Eylül – 31 Aralık 1897

tarihleri arasında çıkan bu gazetenin başlığı altında “Sada vakit buldukça çıkar” açıklaması bulunmaktadır. Abdülhamid rejimine muhalif bir çizgide yayın yapan *Sada* gazetesinin yayın hayatı dört ay sürmüştür.

Resimli Emniyet: 1 Ekim 1897’de yayın hayatına giren bu gazete Filibe’de Hacı Hafız Ahmet tarafından çıkarılmıştır. Hacı Hafız Ahmet aynı zamanda Filibe’de çıkarılan *Şems* gazetesinin de sahibidir. Beş ay kadar yayımlandıktan sonra 27 Şubat 1898’de kapatılmıştır. Gazete hakkındaki bilgiler dolaylı yoldan elde edilmiştir. 1 Ekim 1896 tarihli *Dunavski İzvestiya* gazetesinin 5. sayısında Filibe’de *Resimli Emniyet* gazetesinin çıkmaya başlamış olduğu haberi bulunmaktadır.

Hamiet: 25 Kasım 1896 tarihinde Filibe’de Stara Planina Basımevi’nde basılarak yayın hayatına başlayan *Hamiet* gazetesinin, 11 Ekim 1897 tarihine kadar 95 sayısı yayımlanmıştır. Yönetici ve yazarı Ebu Mukbil Kemal Bey, sorumlu müdürü N. Yanolov, imtiyaz sahibi ise İsmail Kemal Bey’dir. Gazete, 50-61. sayılar arasında Eyüb Sabri’nin, 61. sayıdan itibaren de Ebuzyâ Sami’nin sorumluluğunda çıktığı anlaşılmaktadır. Gazete haftanın her günü çıkmasına rağmen düzenli bir yayın gerçekleştirilememiştir. Her bir nüshası 4 sayfadan oluşan gazete, düzenli bir yayın gerçekleştirilememekle beraber 17. sayıya kadar haftada bir kez, 17. sayıdan itibaren ise haftada üç kez yayımlanmıştır. Gazete, biçimsel olarak incelendiğinde, “Hamiet” logosunun sağ üst köşesinde senelik ve altı aylık abone ücreti yer almaktadır. Ücret olarak da İstanbul’da nüshası 30 para, Bulgaristan’da ise 10 santim olduğu belirtilmektedir. Ancak 12. sayısından itibaren gazete ücretinde artışa gidilerek İstanbul’da nüshası 40 para, Bulgaristan’da ise 20 santim olarak tespit edilmiştir⁵.

Gazetede yer alan konu başlıklarına baktığımızda iç haberlere daha geniş yer verildiği görülmektedir. İkinci sırayı “Hadiseler” başlığı almıştır. Daha sonra gelen haberler dış haberlerdir. Gazetede İngilizlerin Ermeni politikası, Girit meselesi, Makedonya meselesi gibi önemli sayıda siyasî haberler yer almıştır. Gazete ilânlara da yer vermiştir. Bununla birlikte bölge halkının eğitim açısından sıkıntısını yansıtmış, eğitimin gelişmesine katkıda bulunmaya çalışmıştır. Ayrıca gazetede bazı romanlar da tefrika edilmiştir. Böylece okurların kültürel hayatında önemli rol oynamıştır.

Doğruyol: 1 Ocak 1898’den itibaren Filibe’de yayımlanmaya başlayan haftalık gazetedir. Amerika ve Avrupa maceralarından sonra Bulgaristan’a gelen Ubeydullah Efendi burada *Sada* gazetesini yayımlamış, bu gazetenin kapatılmasından sonra İbrahim Nazmi, Kurrezade Mehmet ve İmam Mehmet İzzet’le bir yayın şirketi kurmuştur. Bu şirket harf döküp modern bir matbaa meydana getirmiştir. Burada *Doğruyol* gazetesini ve bazı kitapları basmışlardır

⁵ *Hamiet*, 17 Kanun-ı Sâni 1312 (29 Ocak 1897), nr. 12, s. 1.

(Deliorman, 2010, s. 55). *Doğruyol*, iki sayfadan ibarettir ve II. Abdülhamid aleyhinde yayın yapmıştır. Ancak dört sayı çıkarılabilmiş ve 22 Şubat 1898'de kapatılmıştır.

Mecra-i Efkâr: Osmanlı hükûmetinin yardımlarıyla Filibe'de yayımlanan aylık dergidir. Genç Türklerin gittikçe yoğunlaşan propagandasına karşılık olmak üzere yayımlanmıştır. Sahibi Ali Rıza Paşa'dır. 1907'de İsmail Hakkı Paşa kısa bir süre için sahibi olmuştur. Sorumlu müdürlüğünü St. Dimitrov'un yaptığı dergi dört sayfa olarak Tırgovska Matbaası'nda basılmıştır. Ali Rıza Paşa'nın, Sultan II. Abdülhamid'in daveti üzerine İstanbul'a gitmesiyle 1907'de yayınına son verilmiştir (Deliorman, 2010, s. 55). Altan Deliorman'a göre derginin 11 Şubat 1898'de başlayan yayın hayatı uzun sayılabilecek bir süre devam etmiştir (Deliorman, 2010, s. 55). Uğur Yılmaz da bu derginin 11 Şubat 1898 ile 1 Mayıs 1907 tarihleri arasında yayımlandığını bildirmektedir (Yılmaz, 2013, s. 36). Ancak Türker Acaroğlu (1990, s. 31) bu derginin yalnız bir sayı çıktığını bildirmektedir. Hüseyin Memişoğlu ise bu derginin 1898 yılında yayımlanmaya başladığını ve birkaç yıl çıktıktan sonra sahibinin Sultan Abdülhamid tarafından İstanbul'a davet edilmesi üzerine kapatıldığını belirtmektedir (Memişoğlu, 1995, s. 154). "*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*" derlemesinde ise bu dergi Bulgaristan'da yayımlanan süreli yayınlar arasında yer almamaktadır.

Resimsiz Emniyet: 1 Mayıs 1898 – 30 Temmuz 1898 tarihleri arasında Filibe'de Hacı Hafız Ahmet tarafından yayımlanan gazete birkaç sayı çıkarıldıktan sonra kapatılmıştır (Deliorman, 2010, s. 55). "*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*" derlemesinde bu gazete Bulgaristan'da yayımlanan süreli yayınlar arasında belirtilmemiştir.

Malûmat: 1896 yılında sahibi ve yazarı Mehmet Tahir Bey tarafından haftada iki kez olmak üzere Filibe'de yayımlanmaya başlamıştır. Gazetenin sorumlu müdürlüğünü Emin Tevfik üstlenmiştir. Gazete, Filibe'de 20 santim, İstanbul'da 1 kuruş fiyatına satılırken 1 yıllık abonesi Bulgaristan'da 20 frank, Bulgaristan dışı ülkeler için 6 mecdiye olarak belirlenmiştir. Mehmet Tahir daha önce İstanbul'da da bazı gazeteler ve yine *Malûmat* adlı bir dergi çıkarmıştır (Aynur, 2003, s. 545-546). Altan Deliorman bu gazetenin 21 Eylül 1898 – 1 Ağustos 1908 tarihleri arasında yayımlandığını belirtmişse de "*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*" derlemesinden 1896 yılında yayımlanmaya başladığı anlaşılmaktadır.

Kamer: 1 Mart 1899 – 31 Temmuz 1908 tarihleri arasında yayımlanan haftalık siyasî gazete dört sütun üzerinden dört sayfa olarak Filibe'deki Malûmat Matbaası'nda basılmıştır (Yılmaz, 2013, s. 36). Sahibi Mehmet Tahir olan ve yayın hayatı dokuz yıldan fazla süren gazete hakkında "*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*" derlemesinde bilgi bulunmamaktadır.

Rağbet: Haftalık siyasî bir gazete olarak 1899-1902 yıllar arasında Pazartesi günleri Filibe’de yayımlanmıştır. Sahibi Hacı Hafız Ahmet, sorumlu müdürü Ahmet Nihat’tır. Yıllık abone bedeli 10 leva olan gazetenin 127 sayısı çıkmıştır.

Müsademe-i Efkâr: 12 Aralık 1899 – 25 Şubat 1901 tarihleri arasında yayımlanmıştır (Yılmaz, 2013, s. 36). H. Memişoğlu (1995, s. 154) bu gazetenin sadece 1899 yılında çıktığını bildirmiş olsa da A. Deliorman, sahibi ve yazı işleri müdürü Hacı Hafız Ahmet, sorumlu müdürü Ahmet Hikmet Bey, yıllık aboneleri 10 leva olduğunu ve 25 Şubat 1901 tarihinde çıkan son sayısı ile yayın hayatına veda ettiğini belirtmiştir (Deliorman, 2010, s. 58). “*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*” derlemesinde bu gazetenin 1899 yılında 5 sayısı çıktığı bilgisi bulunmaktadır.

Rumeli Telgrafı: Bir nevi ajans bülteni olarak Cumadan başka her gün yayımlanmaktadır. Sahibi Ethem Ruhi’dir. İki sayfa halinde basılan küçük boyutlu bir gazetedir. Ethem Ruhi’nin daha sonra çıkardığı *Rumeli* gazetesindeki bir yazısından, *Rumeli Telgrafı* gazetesinin rağbet görmediği, bu yüzden yayını birkaç ay sonra tatil ettiği anlaşılmaktadır. *Rumeli Telgrafı*’nın çıkış tarihi konusunda çelişkiler bulunmaktadır. A. Deliorman’a (2010, s. 61) göre gazete 13 Ocak 1905’te yayımlanmaya başlamıştır. Bu tarih birçok kaynakta bu haliyle yer almaktadır. Uğur Yılmaz, gazetenin 13 Ocak 1905 – 28 Şubat 1906 tarihleri arasında yayımlandığını belirtir (Yılmaz, 2013, s. 37). Taha Kemal Şile (2019, s. 35) ve H. Memişoğlu (1995, s. 155) da gazetenin 1905-1906 yılları arasında basıldığını bildirmektedirler.

Şarkî Rumeli: Gazetenin 1905 yılında Ethem Nuri tarafından yayımlandığı hakkındaki bilgi dolaylı yollardan elde edilmiştir. 9 Kasım 1905 tarihli *Veçerna Pošta* gazetesinin 1523. sayısında Filibe’de *Şarkî Rumeli* gazetesinin çıkarılacağı haberi bulunmaktadır. Taha Kemal Şile (2019, s. 35) de bu gazetenin 1905 yılında Filibe’de yayımlandığı bilgisini vermektedir. Elimizdeki diğer kaynaklarda bu gazete hakkında başka bilgiye ulaşamadık.

Ahali: Ali Fehmi Beyin, Filibe’de çıkardığı *Muvazene* gazetesinde II. Abdülhamid aleyhinde şiddetli yazılarından dolayı, büyük bir ihtimalle Osmanlı Devleti’nin girişimleri sonucu, Bulgar hükûmeti gazeteyi kapatmış, Ali Fehmi Bey de sınır dışı edilmiştir. Onun Cenevre’ye yerleşmesinden sonra kardeşi Mehmet Sabri Bey, *Muvazene*’nin bıraktığı boşluğu doldurmak ve onun devamı olmak üzere 6 Nisan 1905 tarihinden itibaren *Ahali* gazetesini yayımlamaya başlamıştır (Deliorman, 2010, s. 62). H. Memişoğlu (1995, s. 152), Bulgaristan Türklerinin siyasi ve medeni haklarını savunmak amacıyla 23 Mart 1905 tarihinden itibaren haftalık olarak *Ahali* gazetesinin çıktığını, bütün engellere rağmen faaliyetlerini 1907 yılına kadar sürdürdüğünü belirtmektedir. A. Deliorman (2010, s. 62) ise gazetenin son sayısının 1 Ağustos 1908 tarihinde yayımlandığını belirtmiştir. Gazetenin müdürü ve

başyazarı Mehmet Sabri, 41. sayısından itibaren de sorumlu müdürü Yunus Raşit olmuştur. “*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*” derlemesinde gazetenin *Ehali* başlığı ile 1905-1907 yılları arasında 153 sayısı çıktığı belirtilmiştir. Filibe’deki *Ahali* gazetesi, Bulgaristan’da Muallimler Cemiyeti kurulması için devamlı ve ısrarlı yayın yapmış, bu konudaki ilk beyannameyi Tahir Lütfi imzasıyla yayımlamıştır (Deliorman, 2010, s. 62).

Rumeli: Ethem Ruhi tarafından haftalık olarak Filibe’de çıkarılmıştır. U. Yılmaz (2013, s. 46) gazetenin ilk çıkış tarihini 8 Aralık 1905, son yayımlandığı tarih ise 24 Ağustos 1906 olarak belirtmiştir. A. Deliorman (2010, s. 68) ise gazetenin 1 Temmuz 1906 itibaren yayımlamaya başladığını söylemiştir. H. Memişoğlu (1995, s. 154) da gazetenin 1906 yılında çıktığını belirtmiştir. Gazete bu süre zarfında 34 sayı çıkmıştır. Baş kısmında “Hukuk-ı İslamiye ve Osmaniye’ye, ilme, edebe, fazilete, adalete hizmet maksadıyla neşrolunur, haftalık Türk gazetesidir” yazar. Yıllık aboneliği 10 Leva’dır. Bu gazetenin *Balkan* adında bir de ilâvesi vardır. Rumeli gazetesi kapandıktan sonra onun devamı olarak *Balkan* gazetesi yayımlanmaya başlamıştır (Deliorman, 2010, s. 68).

Balkan: Ethem Ruhi tarafından haftalık olarak çıkarılan *Rumeli* gazetesinin eki olarak 09.07.1906 tarihinde Filibe’de yayın hayatına başlamış ve 01.12.1912 tarihine kadar bu şehirde yayımlanmıştır. Emanuilova’ya göre (1993, s. 125) gazete 31 Temmuz 1912 tarihine kadar Filibe’de çıkmış ve bu süre zarfında 1542 sayı neşredilmiştir. Bir müddet sonra *Rumeli* gazetesinin eki olmaktan çıkmış, *Rumeli*’nin 34. sayısından sonra bağımsız bir gazete olarak *Balkan* şeklinde yayın hayatını devam ettirmiştir. 1 Temmuz 1907’ye kadar sahibi olarak Ahmet Zeki Bey gözükmektedir. 112. sayıya kadar Pazartesi ve Cuma çıkan gazete bu sayıdan sonra Pazartesi hariç her gün çıkmaya başlamıştır. Yine bu sayıdan itibaren de yazı işleri müdürlüğünü Emin Paşa Hafidi Asaf Bey yapmaya başlamıştır. 929. sayıdan itibaren gazete sahibi olarak Ethem Ruhi (Balkan), yazı işleri sorumlusu ise Hüsnü Mahmutoğlu gözükmektedir. *Balkan* gazetesi dört sayfa olarak döneme göre 800 ile 3000 adet arasında basılmaktadır. Balkan gazetesinin dili Osmanlı Türkçesi olmasına rağmen yazılarda ağıdalı, anlaşılması güç ya da süslü bir dil kullanılmamıştır. Türkçe kelimelerin fazlaca yer aldığı, herkesin okuyup anlayabileceği oldukça sade bir dil kullanılmıştır (Yılmaz, 2013, s. 63). Balkan Savaşlarına kadar aralıksız yayın hayatı olan gazetenin savaş sırasında Ethem Ruhi’nin sık sık tutuklanması üzerine yayın hayatı sekteye uğramaya başlamıştır (Yılmaz, 2013, s. 52). Balkan Savaşından dolayı gazete 1912 yılında Bulgar hükûmeti tarafından kapatılmış, iki yıl aradan sonra Sofya’da 01.02.1914 tarihinde yeniden yayın hayatına başlamış ve bu yayın dönemi 10 Kasım 1918 tarihine kadar devam etmiştir (Deliorman, 2010, s. 68-69). Bu dönem aynı zamanda I. Dünya Savaşı’nın süregeldiği dönemdir. Balkan Savaşlarından sonra Bulgaristan’da Vasil

Radoslavov'un başkanı olduğu Liberal Partisi iktidara gelmiştir. Bulgaristan'ı I. Dünya Savaşı'na sürükleyen bu parti zamanında Ethem Ruhi, Liberal Partisi Gümölcine milletvekili olarak Bulgaristan Meclisi'ne seçilmiştir. Sofya'da bu görevi devralınca *Balkan* gazetesini Sofya'ya nakletmiştir. Böylece yeniden yayın hayatına başlayan gazete savaş sonuna kadar varlığını Sofya'da sürdürmüştür (Deliorman, 2010, s. 69). Bu dönem içerisinde gazetenin başmüdürü Halil İbrahim Bey'dir. Sofya'da Çar Boris Caddesi'nde 45 numaralı Balkan idarehanesinde 4 yıl 10 ay 10 gün süresince neşredilmiştir (Yılmaz, 2013, s. 53).

Ethem Ruhi Bey, I. Dünya Savaşı sonunda Bulgaristan'da savaşı kaybeden Liberal Partisinden milletvekilidir. Savaş sonunda iktidara gelen Çiftçi Partisi, kendisini tutuklayıp hapse atmıştır. Ethem Ruhi Bey, bu hapis hayatından ancak Liberal Partisi ile hiçbir ilişkisinin bulunmadığını ifade eden bir beyanname imzalayarak kurtulmuştur. Bu beyanname ile *Balkan* gazetesini yeniden çıkarma iznini de almış ve Filibe'de 15 Mart 1919 tarihinde *Balkan'ı* yeniden yayımlamaya başlamıştır. Böylece gazete üçüncü defa hayat bulmuştur (Deliorman, 2010, s. 69). Ethem Ruhi Bey bir müddet sonra iktidardaki Çiftçi Partisi tarafından Bulgaristan Türk Okulları Genel Müfettişliği görevine getirilmiştir (Yılmaz, 2013, s. 54). Ancak, Ethem Ruhi iktidardaki Çiftçi Partisi ile geçinemeyince Aralık 1920'de gazetesini kapatarak Türkiye'ye gitmiştir.

Toplamda 13 yıla yakın bir yayın dönemi olan *Balkan* gazetesi bu yönü ile Bulgaristan Türk Basın Tarihi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Gazetede siyasi haberlerin yanı sıra Bulgaristan içerisinde yaşayan Türk halkı ile ilgili gelişmeler yakından takip edilmiş, Türk azınlığın eğitimi ile ilgili yakından ilgilenilmiştir. Eğitimin sorunları gazete aracılığıyla sık sık dile getirilmiştir. Aynı şekilde müftülük kurumu, vakıflar ya da İslam ile ilgili konular dile getirilen diğer önemli hususlar olmuştur. Bunun yanında Osmanlı ile ilgili haberlerde gazetede önemli bir yer teşkil etmektedir. Fakat gazetede edebî yönden neredeyse hiçbir yazıya yer verilmemiştir. Gazetenin siyasi haberlerle dolu, tüm gücünü bu yönde kullanan bir gazete olduğunu görmekteyiz (Yılmaz, 2013, s. 205).

Şark Muhbiri: Protestanlık propagandası yapmak üzere 1 Kasım – 1 Aralık 1907 tarihleri arasında Hüseyin Nazifov tarafından çıkarılan gazetedir. Bu kişi, Müslümanken dinini değiştirip Protestan olduğu gibi adını da Natanail Nazifov olarak değiştirmiştir. Gazetenin ancak dört sayısı çıkmıştır (Deliorman, 2010, s. 71). "*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*" derlemesinde hakkında bilgi bulunmamaktadır. Emanuilova (1993) da böyle bir gazeteden bahsetmemektedir. Ancak H. Memişoğlu (1995, s. 154), U. Yılmaz (2013, s. 38) ve T. K. Şile (2019, s. 35) de "siyasi haftalık gazete" olarak bu gazetenin varlığından bahsetmektedir. S. Şivarov (2008) da Bulgaristan topraklarında Türkçe konuşan Müslümanlara yönelik, çeşitli Hıristiyan misyoner toplulukları tarafından Osmanlı Türkçesi ile yayımlanan

gazetelerden bahsetmekte ve Protestanlığa dönen bir Türk olarak Natanail Nazifov'un ayrıca "Hakikat Şahidi" bir gazete de çıkardığını bildirmektedir.

Güneş: A. Deliorman (2010, s. 71), Protestanlık propagandası yapmak üzere çıkarılan bu gazetenin sahibi hocalıktan protestanlığa geçip adını da Ohannes Asodoryan olarak değiştiren Mehmet Şükrü olduğunu, propaganda amacıyla çıkarıldığı için ücretsiz dağıtıldığını ve 24 Aralık 1908 – 1 Aralık 1909 tarihleri arasında bir yıl kadar yayın hayatında kaldığını belirtmiş olsa da, E. Emanuilova (1993, s. 127-128) bu gazetenin Avetaranyan adlı bir kişi tarafından 26 Ocak 1909 – 30 Eylül 1910 tarihleri arasında çıkarıldığını ve bu süre zarfında 31 sayısı çıktığını belirtmektedir. "*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*" derlemesinin 42. sayfasında da gazete hakkında aynı bilgiler bulunmaktadır.

Tütüncü Amele Gazetesi: 1910 yılında Filibe'de "Bulgaristan Türklerinin siyasî bilincini yükseltmek" amacıyla yayımlanan ve tütüncülük işinde çalışan işçilere hitap eden bir gazetedir. Komünist Partisi'nin yayın organı olup tütün işçileri arasında sosyalizm propagandası yapmaktadır. Çıktığı yıl kapatılmıştır (Memişoğlu, 1995, s. 155; Deliorman, 2010, s. 72).

Hurşit: 23 Ocak 1912'de Filibe'de çıkarılmaya başlanan ahlâkî, ilmî, siyasî, bağımsız gazetedir. Haftalık olarak yayımlanmaktadır. Bu da *Şark Muhbiri* ve *Güneş* gibi Protestanlık propagandası yapmak amacıyla yayımlanmaktadır. Kurucusu ve yazarı *Güneş*'i çıkaran Ohannes Avetaranyan'dır (Mehmet Şükrü). Filibe'de Hurşit Matbaası'nda basılmakta olan gazete 1 Mart 19013'e kadar yayımlanmıştır (Deliorman, 2010, s. 73; Memişoğlu, 1995, s. 155).

Eyyam: Filibe'de 1 Ağustos – 30 Eylül 1912 tarihleri arasında basılmakta olan gazete Salıdan başka her gün yayımlanmaktadır. Sahibi Ethem Ruhi (Balkan), idare müdürü Hafız İsmail Numan olan gazete iki ay kadar bir süre yayımlanmıştır (Deliorman, 2010, s. 74; Memişoğlu, 1995, s. 155).

Akşam Haberleri: Gazete hakkındaki bilgi dolaylı yoldan elde edilmiştir. *Narodni Prava* gazetesinin 1 Haziran 1913 tarihli 124. sayısında şöyle bir haber bulunmaktadır: "Plovdiv'de Balkan gazetesinin yazı işleri müdürü *Akşam Haberleri* adlı bir Türkçe gazete çıkarmaya başladı". Bu haberden *Akşam Haberleri*'nin Filibe'de Ethem Ruhi tarafından çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Elde mevcut bir sayısı bulunmadığı için ne kadar süreyle yayımlandığı tespit edilmemiştir.

Tunca: 1 Mart 1913'te Filibe'de yayımlanmaya başlayan gazete 14 Eylül 1913'te Sofya'ya nakledilerek burada 1 Ocak 1915'e kadar çıkarılmıştır. Sahibi Ahmet Fazıl Şerifov ve Halil Zeki Lofçalı'dır. Halil Zeki'nin çekilmesiyle onun yerini Mehmet Celil almıştır. O da ayrılınca Ahmet Fazıl gazeteyi tek başına yayımlamaya başlamıştır. "*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*" derlemesinin 46. sayfasında gazetenin günlük olarak 24 Mayıs 1923 tarihine kadar Ahmet Fazıl Şerifov tarafından

çıkarıldığı bildirilmektedir. S. Şivarov (2008) da gazetenin Sofya’da 1915-1923 yılları arasında yayımlandığını bildirmektedir.

Resimli Türk Sadası: A. Deliorman’a (2010, s. 76) göre, *Tunca* gazetesi sahibi Ahmet Fazıl tarafından 1 Aralık 1913 ile 30 Haziran 1914 tarihleri arasında Filibe’de gazete olarak yayımlanmış, daha sonra Sofya’ya nakledilerek dergi haline getirilmiş ve 1 Temmuz 1914’ten 7 Ocak 1915’e kadar burada yayımlanmıştır. H. Memişoğlu (1995, s. 155) ise *Resimli Türk Sadası* hakkında sadece 1914-1915 yılları arasında Sofya’da yayımlanan bir dergi olarak bilgi vermiştir.

Sada-i Millet: Sahibi Pazarcıklı Ali Fehmi tarafından 15 Kasım 1919 tarihinde haftalık iki sayfa halinde yayımlanmaya başlamıştır. Bu gazetenin yayın hayatı bir ay bile sürmemiş, birkaç sayı çıktıktan sonra 12 Aralık 1919’da kapatılmıştır (Memişoğlu, 1995, s. 155; Deliorman, 2010, s. 78-79).

Türk Sözü: Ali Fehmi tarafından Filibe’de yayımlanan gazete kendini “özünde, sözünde doğru; dilinde, fikrinde serbest millet gazetesi” olarak tanımlamaktadır. Haftada iki kere çıkması planlanmışken sürekli bir yayın aralığını koruyamamıştır. A. Deliorman (2010, s. 79) gazetenin ilk sayısı 13 Mart 1920 tarihinde çıktığını bildirmişse de “*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*” derlemesinde 1 Şubat 1920 tarihi belirtilmiştir. Gazete 9 Ekim 1922 tarihinde yayın hayatına son vermiştir.

Koca Balkan: Araştırılan kaynaklardan gazetenin iki yayın dönemi olduğu tespit edilmiştir. İlk olarak gazete 1 Eylül – 30 Kasım 1921 tarihleri arasında Selim Efendi tarafından Filibe’de, daha sonra 14 Şubat – 4 Ekim 1925 tarihleri arasında Mehmet Behçet tarafından yayımlanmıştır (Deliorman, 2010, s. 87; Memişoğlu, 1995, s. 155). A. Deliorman, 1925 yılında gazetenin Sofya’da yayımlandığını bildirmiş olsa da, H. Memişoğlu (1995, s. 160) ve E. Emanuilova (1993, s. 129) bu tarihlerde de Filibe’de yayımlandığını bildirmektedirler. “*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*” derlemesinde idare müdürü Mustafa Sungur tarafından bağımsız bir gazete olarak Filibe’deki Bratya Yonovi Matbaası’nda basıldığı ve 14 Şubat – 4 Ekim 1925 tarihleri arasında 25 sayısı yayımlandığı bilgisi bulunmaktadır. Gazetede Bulgarca yazılara da yer verilmiştir. Türkiye ile Bulgaristan arasındaki dostluğa hizmet eden ve Türkiye’deki yeni rejimi destekleyen bir yayı politikası olmuştur.

Rodop: Haftalık “siyasî, içtimaî ve halkçı Türk gazetesidir”. 19 Nisan 1929’da Kırcaal’de yayımlanmaya başlamış, burada 31 Mayıs 1930’a kadar yayımlandıktan sonra 26 Aralık 1931’den itibaren Filibe’ye nakledilerek yayını burada sürdürmüştür. Sahibi Mehmet Lütfi Takov tarafından çıkarılan gazete, önceleri Arap harfleriyle, sonra Arap ve Latin harfleriyle, daha sonra da tamamen Latin harfleriyle basılmıştır. H. Memişoğlu (1995, s. 162) da bu gazetenin Bulgaristan’da yeni Türk harfleriyle yayımlanan ilk gazeteler arasında olduğunu bildirmektedir. “*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*” derlemesinde (s.44-45) verilen bilgiye, göre Kırcaal’de Boyaciev Matbaası’nda, Filibe’de Zerafet Matbaası’nda basılan

gazete yayını Temmuz 1934 yılına kadar sürdürmüştür.

İrfan: On beş günde bir çıkan “dinî, içtimaî, ahlâkî, fennî, edebî ve felsefî” Türkçe bilim dergisidir. Filibe’de 1 Ekim 1931’de yayımlanmaya başlamıştır. Sahibi ve idare müdürü İrfan Çavuşev, sorumlu müdürü Hacı Mustafa Nureddin’dir. İki sütun üzerine hazırlanıp bin adet basılan bu dergi 4 levadan satılmıştır. 25 sayılık abone bedeli de 100 levadır. Dergi, 15 Şubat 1932 tarihine kadar yayımlanan 9 sayıdan sonra adını “İtisam” olarak değiştirerek yayımlanmaya devam etmiştir. “*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*” derlemesinde (s. 44) ise bu derginin *Örfan* adıyla Urfan Çavuşev tarafından 15 Temmuz – 1 Aralık 1931 yılında yayımlandığı, bu süre zarfında 8 sayısı çıktığı ve Filibe’deki Zarafet Matbaası’nda basıldığı bilgisi verilmektedir.

İtisam: *İrfan* dergisi, 10. sayıdan itibaren adını *İtisam*’a çevirerek 1 Mart 1932 – 30 Haziran 1933 tarihleri arasında yayımlanmaya devam etmiştir. Sahibi, sorumlu müdürü ve başyazarı, *İrfan* dergisindeki kişilerdir. Dergide yazı yazarlar arasında Ahmet Hamdi (Akseki) de bulunmaktadır. Kendisi İslâm ilimleri konusunda çeşitli eserler vermiş bir din bilginidir (Bolay, 1989, s. 293-295).

Medeniyet: Bu gazete, dönemin Başmüftüsü Hüseyin Hüsnü Efendi’nin talimatıyla Hacı Mehmet Ahmedov’un sorumlu müdürlüğünde neşir hayatına başlamıştır. 26. sayısından itibaren Dîn-i İslâm Müdafileri Cemiyeti’nin yayın organı olarak neşredilen *Medeniyet*, Bulgaristan Müslümanlarının tarihindeki önemli faaliyetlerden biridir. “Dinî, İlmî ve İçtimaî Gazete” logosuyla çıkan gazetenin ilk sayısı 19 Ağustos 1933 tarihinde Filibe’de yayımlanmıştır. 7. sayıdan itibaren Sofya’da başlangıçta haftada bir, 15. sayıdan itibaren on günde bir, daha sonra da on beş günü geçmemek üzere değişik süre ve periyotlarla çıkarılmış, 12 Ağustos 1944 tarihindeki 375. Sayısı da Razgrad’da yayımlanmıştır. Gazete kendi ilgi alanında Bulgaristan’da en uzun süreli yayın olma özelliğine sahiptir. Gazetede Ahmed Hikmet’ten itibaren sırasıyla Yûsuf Şinâsi (Hâfız Yûsuf Yakubov), Mehmet Fikri, Sâlih Ahmet Pehlivanov başmuharrirlik yapmıştır. Ahmed Hikmet dışında kalanlar aynı zamanda Medresetü’n-nüvvâb mezunudur. Büyük boy dört sayfa halinde neşredilen gazetede çoğunlukla tefrika şeklinde olmak üzere bilhassa siyasî ve fikrî içerikli yazılara yer verilmiştir. Gazete aracılığıyla, harf inkılâbı başta olmak üzere Türkiye’deki gelişmeleri bölgeye taşımak isteyen Batı hayranı gazetecilere karşı ciddi bir mücadele sürecine girilmiştir (Hatiboğlu, 2003, s. 302). A. Deliorman (2010, s. 141), *Medeniyet*’in eski harflerle Türkçe ve Bulgarca sekiz sayfa olarak yayımlandığını bildirmişse de, Hatiboğlu (2003, s. 302) eski harflerle Türkçe yayımlanan bir gazete olup jenerikte yer verilen Bulgarca isim ve adresler dışında Bulgarca çıktığına dair ifadelerin doğru olmadığını bildirmiştir. “*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*” derlemesinde de (1969, s. 44) gazetenin eski harflerle Türkçe olarak yayımlandığı ve sadece başlığının Bulgarca olarak da yazıldığını

bildirilmektedir.

Açık Söz: Gazetenin çıkış tarihi konusunda çelişkiler bulunmaktadır. H. Memişoğlu (1995, s. 156) ve S. Şivarov (2008) bu gazetenin sadece 1931 yılında yayımlandığını bildirirken, A. Deliorman (2010, s. 148) gazetenin 1936 ve 1937’de yayımlandığından bahsetmektedir. Aslında bu gazetenin iki yayın dönemi vardır. “*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*” derlemesinde (s. 40) ilk önce 1931 yılında Filibe’de Hristo Danov Matbaası’nda basılıp başyazarı Hacı Mehmet İstanimakalı tarafından çıkarıldığı, daha sonra idare müdürü Ahmet Ahmedov ile başyazarı Ahmet Hikmet Bey tarafından haftalık bir gazete olarak 28 Mart 1936 – 10 Ekim 1937 tarihleri arasında yayımlandığı ve Filibe’deki Zarafet Matbaası’nda basıldığı bilgisi bulunmaktadır. U. Yılmaz (2013, s. 37) ise gazetenin 14 Mart 1931 – 14 Nisan 1937 tarihleri arasında yayımlandığını bildirmektedir.

Balkan Postası: 20 Nisan 1934 tarihinde yayımlanmaya başlamıştır. Sahibi ve başyazarı Ali Kemal (Balkanlı) tarafından yayımlanan gazete haftada iki gün, Pazartesi ve Perşembe günleri çıkarılmıştır. 26 Ağustos 1935 tarihine kadar yayın hayatında kalan *Balkan Postası*, Türkiye Cumhuriyeti taraftarı yayın politikası yüzünden Bulgar makamları tarafından kapatılmış, bir daha da çıkmasına izin verilmemiştir (Deliorman, 2010, s. 144).

Nöbettepe: Aralık 2018’de Filibe şehrinde yayın hayatına başlayan bir dergidir. İmtiyaz sahibi, merkezi Filibe şehrinde olan Bulgar-Türk Edebiyat Kulübü’dür. Bulgaristanlı aydınların girişimiyle Türkçe ve Bulgarca olarak iki dilde yayın hayatına başlayan *Nöbettepe* isimli dergi, geçmişten günümüze Bulgaristan Türklerinin edebiyat, sanat, bilim adamları ve aydınlarının eserlerine ve çalışmalarına yer vermeyi hedeflemektedir. *Nöbettepe* dergisi ayrıca, Türkiye’deki Bulgaristanlı çağdaş yazarların ve Bulgaristan’daki Türk yazarlarının eserlerini tanıtmayı hedeflemektedir. Türkçe ve Bulgarca olmak üzere çift dilde ve yılda dört kez yayımlanan dergi, iki dil arasındaki kültürel ilişkilerin zenginliklerinin daha iyi tanınmasını hedeflemektedir. Derginin Genel Yayın Yönetmeni Kadriye Cesur, Yazı İşleri Müdürü Aziz Nazmi Şakir-Taş, genel Koordinatörü ise Şenar Bahar’dır. İnternet sitesi de mevcut olan derginin Genel Yayın Kurulunda Dr. Anton Baev, Doç. Dr. Boryan Yanev, Doç. Dr. Elena Getova, Prof. Dr. Evdokiya Borisova, Dr. Harun Bekir, Prof. Dr. Hasine Şen-Karadeniz, Prof. Dr. Hüseyin Mevsim, Doç. Dr. Yordanka Bibina gibi isimler bulunmaktadır⁶. 2020 yılının Kasım ayında derginin 9. sayısı yayımlanmıştır.

⁶ <https://nobettepe.com/> (Erişim Tarihi: 03.07.2021)

Sonuç

Yapılan araştırma sonucu Filibe'de çıkan 41 Türkçe süreli yayın tespit edilmiştir. Bunlardan 38'i gazete, 3 tanesi ise dergi mahiyetindedir. Bütün bu bilgilere baktığımızda Filibe'nin Türk basın tarihinde önemli bir yeri olduğu aşikârdır. 60 yıllık bir süreçte 40 Türkçe gazete ve derginin çıktığı Filibe şehri geçmişten getirdiği kültürel zenginliğini günümüzde de sürdürmektedir. Bulgaristan'ın ikinci büyük şehri olan bu bölge önemli bir eğitim ve kültür şehri olarak varlığını sürdürmektedir.

Filibe'de yayın hayatına başlayan ilk Türkçe gazete *Hilâl* gazetesi olmuştur. Türkçe olarak en uzun yayın hayatı olan gazete ise Emin Tevfik tarafından çıkarılan *Emniyet* gazetesidir. Filibe'de en son çıkan gazete ise *Balkan Postası*'dır. Bu gazete 20 Nisan 1934'te Ali Kemal Balkanlı tarafından çıkarılmış Türkiye taraftarı bir gazetedir. Bu özelliğinden dolayı gazete bir daha çıkarılmamak kaydıyla Bulgar hükûmeti tarafından 26 Ağustos 1935 tarihinde süresiz kapatılmıştır. Bu tarihten 2018 yılına kadar Filibe'de Türkçe başka bir süreli yayın çıkmamıştır. 2018 yılında *Nöbettepe* dergisinin yayın hayatına başlamasıyla Filibe şehrindeki Türkçe süreli yayınlarına bir yenisi daha eklenmiştir.

Gazetelerin yayın aralıkları bakımından haftada bir çıkanlar büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Filibe'de çıkan gazete ve dergilerin yayın süreleri, siyasî gelişmelere paralel olarak değişiklik gösterdiği görülmektedir. Özellikle Filibe, II. Abdülhamid'in politikalarına isyan eden, bundan dolayı dünyanın çeşitli bölgelerine iltica eden Jön Türklerin tercih ettikleri bir bölge olmuştur. Burada çıkarılan Jön Türk gazeteleri oldukça kolay ve hızlı bir biçimde İstanbul'a gönderilebiliyordu. Ancak bu gazetelerin hepsi de uzun ömürlü değildi. Bazılarının ömrü kısa olmuştur. Bunun nedeni ise Abdülhamid'in bu gazeteleri çıkarıcıları Osmanlı'ya davet edip kendilerine yüksek devlet görevi ihsan etmesidir. Tabii bu durumu fırsat bilip para koparmak için bu yola başvuran kişiler de olmuştur (Memişoğlu, 2007, s. 211). Ancak Jön Türkler idealist olduklarından bu gibi olaylara meydan vermemişlerdir. Onlar Bulgaristan Türklerinin eğitimine ve kültürüne de büyük hizmette bulunmuşlardır. Hedef okuyucu kitlesi ise nispeten iyi eğitim görmüş genç ve orta yaşta erkeklerdir. Gazetelerde kullanılan dil Osmanlı devlet kurumlarında kullanılan dil ile hiç benzememekte, fakat aynı zamanda çağdaş Türkçeden de epey farklıdır. Nitekim 1928 yılından sonra hızla geliştirilen Türk dili yüzünden Latin alfabesine aktarılan metinler bile kolaylıkla okunamamaktadır. Bir başka zorluk da var, zamanla bu tür yayınlara çok sayıda Bulgarca sözcükler de girmiş, Bulgaristan'daki gazetelerin dili Osmanlı Türkçesinden ve Türkiye Türkçesinden biraz ayrılıp kendi yoluna devam etmiştir. Bunun için araştırmacılar 1878 yılından sonra Bulgaristan'daki durumu ve özelliklerini iyi tanımak zorundadırlar.

Filibe'de çıkan Türk gazete ve dergileri dönemin siyasetine göre farklı amaçlar gütmüştür. Bunlardan *Emniyet*, *Malumat*, *Müsademe-i Efkâr*, *Nadas*, *Rağbet* ve

Resimli Emniyet gibi gazeteler Osmanlı Devleti ve İslam'ı savunanlardır. Bunun dışında II. Abdülhamid'in politikalarına karşı olanlar *Ahali*, *Balkan*, *Bedreka-i Selamet*, *Doğruyol*, *Eyyam*, *Gayret*, *Hamiyet*, *Muvazene*, *Resimsiz Emniyet*, *Rumeli*, *Rumeli Telgrafları* ve *Sada* ya da bu politikaları savunan *Kamer*, *Mecra-ı Efkâr* gibi gazeteler de olmuştur. 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra *Balkan Postası*, *Rodop* gibi gazeteler Cumhuriyetin lehinde yayın yapmış, *Açık Söz*, *Medeniyet* ise aleyhinde yayın yapan gazetelerdir. Bulgaristan'daki Türk halkının menfaatlerini savunanlar arasında *İrfan*, *İtisam*, *Sada-i Millet*, *Tunca*, *Türk Sadası* ve *Türk Sözü* yayınlarını da gösterebiliriz. Bulgaristan'da Hıristiyan propagandası yapan *Güneş*, *Hurşid* ve *Şems* gibi gazeteler de vardır. Bulgaristan Türkleri ile yakından ilgisi olmayan bu gazeteler Protestanlık propagandası yapmak üzere Filibe'de çıkarılmış gazetelerdir.

Kaynakça

Acaroğlu, M. T. (1990). *Bulgaristan'da Türk Gazeteciliği (1865-1985)*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti.

Ali Fehmi Bey Biyografisi (2020, 20 Ağustos). Erişim adresi: <https://www.biyografya.com/biyografi/2077>

Aydın, R. (2009). *Hilâl Gazetesine Göre Şarkî Rumeli Türkleri (1883-1885)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi.

Aynur, H. (2003). *Mâlûmatçı Mehmed Tâhir*. TDV İslâm Ansiklopedisi içinde (27. Cilt, s. 545-546), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Bolay, S. H. (1989). *AKSEKİ, Ahmet Hamdi*. TDV İslâm Ansiklopedisi içinde. (Cilt 2, s. 293-295), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Cambazov, İ. (2011). *Bulgaristan Türk Basını Tarihinde Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi*. İstanbul: Erkam Matbaası.

Deliorman, A. (2010). *Bulgaristan'da Türkçe Basın (1865-2009)*. İstanbul.

Düzcü, L. (2018). Balkan Gazetesinin Yazar ve Okur Köşesinden Bulgaristan Türklerinin Sorunları (1906-1908). *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 4(5), 33-81.

Ekici, M. Z. (1997). *II. Meşrutiyet Devri Fikir Adamı Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi, Hayatı ve Eserleri* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Emanuilova, E. (1993). *Plovdivskia periodichen pechat 1862-1944*. Druzhestvo na zhurnalistite ot pechata. Plovdiv.

Hasan, V. (2016). Bulgaristan'daki Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Çocuk Edebiyatı Örnekleri. 1. *Uluslararası Balkan Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Kongresi Bildirileri*, Edirne: Trakya Üniversitesi, 673-680.

Hasan, V. (2019). *Bulgaristan'da Okutulmakta Olan Türkçe Ders Kitaplarındaki Değerler Eğitimi, Prof. Dr. Hidayet Kemal Bayatlı Hatıra Kitabı*. İstanbul.

Hasan, V. (2019). Hoşgörü Dergisinin Bulgaristan Türk Kültürüne Katkısı. *Balkanlar'da Türk Kültürü: Bulgaristan Örneği Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul Üniversitesi, 250-261.

Hatiboğlu, İ. (2003). Medeniyet. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde. (Cilt 28, s. 298-301), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

İvançev, D. (1969). *Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944) derlemesi*. Balgarski periodichen pechat 1844-1944, anotiran bibliografiski ukazatel, Tom III, sast. Dimitar P. vanchev, „Nauka i izkustvo“, Sofia.

İvanov, M. & Yalimov, İ. (1998). *Turskata obshtnost v Bulgaria i neyniyat periodichen pechat (1878-1997)*. – V: Balgarsko mediaznanie. Entsiklopedichno izdanie za medianauka i mediapublitsistika. T. 2. Sofia, 556-600.

Karagöz, A. R. (1945). *Bulgaristan Türk Basını*. İstanbul: Üniversite Matbaası.

Keskioglu, O. (1985). *Bulgaristan'da Türkler*. Kültür Eserleri Dizisi: 48. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Kılıç, Ö. (2010). *Şarkî Rumeli Türklerinin Sesi: Hilâl Gazetesi (1883-1885)* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi.

Koçak, A. (2012). Bir Balkan Muhaciri Ahmet Hilmi ve “Hikmet” Gazetesinde Balkanlar. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, (Balkan Özel Sayısı II), 252-273.

Memişoğlu, H. (1995). *Bulgaristan'da Türk Kültürü*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü.

Memişoğlu, H. (2007). *Bulgaristan'da Türk-İslam Kültürü ve Sanatı*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş.

Nöbettepe Dergisi (2021, Temmuz 03). Erişim adresi: <https://nobettepe.com/>

Okday, İ. H. T. (1980). *Bulgaristan Türk Basını*, İstanbul.

Sincer, M. K. (2020). "Bulgaristan'da Yılmaz Bir Jön Türk: Ethem Ruhi Balkan ve Balkan Gazetesi (1907-1908)". Karadeniz Araştırmaları, Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi, XVII/66, s. 347-364.

Şile, T. K. (2019). *Balkan Gazetesi'ne Göre Bulgaristan'da Sosyal ve Siyasî Gelişmeler (1906-1908)* [Basılmamış yüksek lisans tezi]. Ankara. Hacettepe Üniversitesi.

Şimşir, B. (1986). *Bulgaristan Türkleri (1878-1985)*. Ankara: Bilgi.

Şivarov, S. (2008). *Periodichnia pechat na osmanoturski ezik, izdavan v Balgria 1879-1944 g.*, Balkan Ülkeleri Kütüphaneler Arası Bilgi-Belge Yönetim ve İşbirliği – Sempozyum Bildirileri, Edirne, 133-139.

Tanış, C. (2011). *Şarkî Rumeli Türklerinin Sesi Emniyet Gazetesi (1896-1897)* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi.

Tanış, C. (2016). Şarkî Rumeli Türklerinin Sesi: Emniyet Gazetesi (1896-1897). *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (28), 254-263.

Topal, S. (2013). *Filibre Türklerinin Sesi Hamiyet Gazetesi (R. 1312–1313/M. 1896–1897)*. *Karadeniz-Blacksea-Черное море*, (17), 165-181.

Uçman, A. (2010). Şehbenderzâde Ahmed Hilmi. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 38, s. 425-427). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Yalimov, İ. (1998). *Turskiyat periodichen pechat v Bulgaria (1878-1996)*, – V: *Periodichniyat pechat na maltsinstvata v Bulgaria (1878-1997)*. Sofia.

Yalimov, İ. (2002). *Istoria na turskata obshtnost v Bulgaria*. Sofya.

Yenisoy, H. S. (1997). *Bulgaristan Türk Edebiyatı*. Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi. 8. Cilt, Ankara.

Yenisoy, H. S. *Bulgaristan'da Türkçe Basın*. https://www.kircaalihaber.com/?pid=8&id_aktualno=296, (E.T.: 28.08.2020).

Yılmaz, U. (2013). *Balkan Gazetesi (1906)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.